

Романова І. В.,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
української лінгвістики, літератури та методики навчання
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
<https://orcid.org/0000-0003-2702-7070>

ПРОВІДНІ МОТИВИ В ОПОВІДАННІ ОЛЕКСАНДРА МИХЕДА «ЧОРНИЙ ПІТ»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню провідних мотивів в оповіданні Олександра Михеда «Чорний Піт». Підкреслено, що мотиви дитинства, травми, Чорного Піта, Різдва, дороги сприяють художній цілісності твору. Перед читачем актуалізуються дві хронологічні площини. З одного боку, це 90-ті роки ХХ століття, під час яких і протікає дитинство оповідача Тіми (саме на цьому періоді сфокусовано найбільшу увагу). З іншого боку, – його доросле життя, обмежене одним днем.

На нашу думку, саме мотив дитинства набуває особливого значення в досліджуваному творі. Письменник осмислює складний емоційний стан оповідача, який зізнається, що перманентним супутником його дорослішання була самотність. Невлаштованість доби центрує важливі морально-етичні та психологічні проблеми, що виникають у межах сім'ї Тіми. Автор показує дистанцію, що виникає між оповідачем та батьками, соціальний портрет яких виписаний скупо. Не дім, а саме вулиця стає простором дитинства та підліткового періоду. Однак ситуація в певний момент змінюється, коли мати дарує Тімі цуценятко. Пізніше вже дорослий собака Рем став другом родини, її берегом.

Підкреслено, що концептуального значення набуває мотив Чорного Піта, згадка про якого містить заголовок оповідання. У творі цей фольклорний образ, що характерний для нідерландської традиції, актуалізується в українському просторі 90-х років завдяки історії про травматичне дитинство іноземця Люка. Відповідно образ Чорного Піта символізує жорстокість батька щодо власного сина, а в ширшому ключі постає як утілення зла. Тінь Чорного Піта супроводжувала й Тіму, оскільки він боявся помилитися, боявся жити автентично. Проте наприкінці тексту наратор готовий кинути виклик цьому символу зла.

Простежено, що різдвяний мотив в аналізованому творі прочитується метафорично й співвідноситься з народженням / відродженням духу сім'ї Тіми. Каталізатором повторного об'єднання родини є болісна звістка, що помирає улюбленець – пес Рем (згадка про перевізника Харона передає ситуацію наближення до смерті). Оповідач разом із батьком перевозить тварину з дачі у квартиру. Подолання цього шляху є символічним: нарешті зменшується дистанція між рідними людьми.

Ключові слова: 90-ті роки ХХ століття, дитинство, травма, Чорний Піт, Різдво, дорога.

Постановка проблеми. Українська проза є важливою частиною сучасної літератури. Традиційно вітчизняний читач відчував пієтет саме до великих форм – романів. Проте нині можемо спостерігати іншу тенденцію. Про це у своїй статті

«Ренесанс короткої прози: як і чому в укрліті (не)з'являються оповідання» фахово розмірковує І. Рудійко [1]. На думку літературознавця, після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року саме коротка проза «...несподівано виявилася надзвичайно релевантною за наших обставин – тут стала в пригоді лімітованість її обсягу» [1].

Без сумніву, творчість Олександра Михеда є цікавою частиною української сучасної літератури, бо автор осмислює важливі питання як сьогодення, так і минулого. Варто підкреслити, що свою письменницьку іпостась він органічно поєднує з діяльністю науковця (літературознавця), куратора мистецьких проєктів, подкастера, зрештою, військовослужбовця. У його доробку є твори як художньої літератури, так і нехудожньої. Останнім часом митець тяжіє саме до жанру нонфікшн: так, 2023 року з'явилася книга «Позивний для Йова. Хроніки вторгнення». Проте в цій статті наша зацікавленість зосереджена на оповіданні «Чорний Піт», що увійшло до різдвяної антології від «Видавництва Старого Лева» (2022). Власне, сьогодні укладання збірок короткої прози є знаковим, оскільки «...дозволяє акумулювати досвід одразу багатьох людей під однією обкладинкою, і це стало дуже важливо під час великої війни – таким чином можна відчутти певну консолідацію в період її найбільшої необхідності і побачити згуртованість у літературному еквіваленті» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що Михедові художні твори були об'єктом зацікавлення критиків та літературознавців. Скажімо, В. Агеєва, рецензуючи збірку оповідань «Понтизм. Казки кінця світу», підкреслює, що автор обсервує «хаотичність приреченої дійсності» [2]. С. Підпригора присвячує свою розвідку вивченню специфіки синтезу вербального та візуального образів (на прикладі артубуку «Мороки») [3]. Н. Мельник інтерпретує повість «Котик, Півник, Шапка» в контексті проблем фольклоризму [4], а Т. Гребенюк, досліджуючи національну специфіку українського метамодернізму, наголошує, що в цьому творі є «...приєм наділення суб'єктністю тварин і неістот, цілком у дусі ідей Антропоцену» [5, с. 53]. Оповідання «Чорний Піт» залишається поза увагою літературознавців, хоча, на наше переконання, слугує цікавим матеріалом для наукових інтерпретацій.

Формування мети статті. Мета статті полягає в дослідженні провідних мотивів в оповіданні Олександра Михеда «Чорний Піт» (дитинства, травми, Чорного Піта, Різдва, дороги тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження. Уже на початку тексту ми бачимо оповідача Тіму, що народжений за

кілька років до проголошення незалежності України. Сам наратор акцентує на важливості проговорення саме власного досвіду та емоцій тієї пори: *«Знаю, що ви скажете: ну, це одна історія про дев'яності. Скільки вже було тих історій? Відповідь лише одне: моєї ви точно ще не чули»* [6, с. 70]. Перед читачем актуалізуються дві хронологічні площини. З одного боку, це буремні 90-ті роки ХХ століття, під час яких і протікає дитинство Тіми (звернімо увагу, що саме цей відтинок описаний детально). З іншого, – його доросле життя, обмежене, по суті, одним днем.

На наше переконання, концептуального значення в аналізованому творі набуває мотив дитинства. Дізнаємося, що Тіма зростає в епоху складних соціокультурних змін 90-х років ХХ століття. Про це влучно говорить сам оповідач: *«Здебільшого – лише паскудство, виживання й психологічні травми...»* [6, с. 70]. А потім конкретизує: *«Темний бік, залитий темрявою. Убита вчителька, керівничка паралельного класу... Винного так і не знайшли. Убитий офтальмолог, який робив мені перші окуляри... Винного так і не знайшли»* [6, с. 71]; *«Одного однокласника побили просто так, перебили хребет, більше ходити він не зміг»* [6, с. 76]. Мартиролог, озвучений оповідачем, підкреслює кримінальну компоненту згадуваної епохи. Проте в пам'яттєвому просторі Тіми цей час постає і в позитивному ключі як період дитячих розваг. Відтак можна констатувати, що у свідомості наратора 90-ті роки – феномен амбівалентний.

Відзначимо, що в оповіданні атмосферу цієї доби добре віддзеркалює масова культура, зокрема музична. Тіма наспівує дві пісні гурту «Скрябін» з альбому «Казки» (1997). Перша – «Нікому то не треба» – актуалізує образ «великих хвиль» як символу фрустрації людського життя, передає індивідуальність натовпу в епоху змін. Друга – «Годинник» – фіксує передчуття соціальної катастрофи: *«Тикай, бо скоро буде війна»* [6, с. 76]. Важливо, що обидві пісні підкреслюють дисгармонійність зовнішнього буття, а сам наратор називає цю ситуацію *«... хижістю світу за вікном»* [6, с. 76]. За художньою логікою оповідання «Чорний Піт», *«лише одиницям вдалося прожити українську мрію про нормальне життя без депортацій, революцій та воєн. І це за умови, що вони не ставали катами і співучасниками кровопролиття»* [6, с. 76]. Так імпліцитно з'являється мотив травми, зокрема пов'язаної із соціальними катаклізмами ХХ століття.

У творі травматичний досвід реалізується і в аспекті взаємин батьків та дітей. Тіма окреслює складність цього питання, яке його турбує: *«Що старшими стаємо, то краще розуміємо своїх батьків. Або ж навпаки – взагалі не розуміємо, як вони могли з нами, дітьми, так вчиняти?»* [6, с. 73]. Перед читачем постає звичайна міська родина, яка на початку 90-х років опинилася перед соціальними, моральними та психологічними викликами доби. Автор не називає імен батька та матері й робить це свідомо. Зауважимо, що їхні соціальні портрети цього часу доволі скупі. Так, батько – полковник спочатку радянської армії, а потім української, з лав якої його врешті звільняють. Діяльність матері відповідає «запитами» епохи: вона то бере участь у фінансовій піраміді, то відкриває кабінет хіромантії. Можемо наголосити: якщо для батька 90-ті роки символізують крах кар'єрного зростання, занепад престижності професії військового, то для матері – це час нових можливостей, які так і не принесли бажаної стабільності. Оця соціальна невлаштованість оприявнює глибшу проблему –

занедбаності цілого покоління: *«Моїм батькам тоді було ледь за сорок. Більш-менш очевидно майбутнє, більш-менш стабільне теперішнє. А потім умиє втрачено все. Разом із місцем у багаторічній черзі за новим житлом та надією на решити купити машину»* [6, с. 73].

Власне, осмислення онтологічних пасток 90-х років відбувається через оптику оповідача – уже дорослої людини, але в його полі зору – події саме дитинства та підліткового віку. Для Тіми важливо передати свій психоемоційний стан того періоду: *«Чи були у мене друзі? Ні. Але були ті, що вчили мене набивати м'яч, пити алкоголь і курити. І часом мені здавалося, що цього достатньо, аби не відчувати самотності. Хоча частіше за все, відкашлюючись після затижок або позеленівши після підсунутої “бормотухи”, я відчував саме її – безпросвітну самотність»* [6, с. 72]. Звісно, цей процес дорослішання є болісним і підкреслює відсутність підтримки з боку батька, якої так потребував хлопець. Тому саме вулиця стає простором дитинства та підліткового періоду. Однак ситуація в певний момент змінюється: на святого Миколая мати дарує Тімі цуценятко – *«...того, хто змінив усе»* [6, с. 73]. Так, собака Рем стає другом родини, її оберегом: саме він покликаний згуртувати колись розрізнених родичів.

Концептуального значення в цьому оповіданні набуває мотив Чорного Піта, згадка про якого винесена автором на рівень заголовка. Як відомо, у нідерландській традиції цей персонаж є супутником Сінтерклааса (святого Миколая), що прибуває кораблем з Іспанії. Його обличчя замасковане сажею, бо він приходить через димар (є припущення, що первісно був утіленням демонічних сил). У концепції Олександра Михеда образ Чорного Піта присутній наскрізно й конотує травматичні досвіди в цілому. Скажімо, його персоналізацію простежуємо під час помирання пса Рема (*«Чорний Піт бере своє»* [6, с. 69]) або рецепції вибуху криміналу 90-х років (*«За вікном усе частіше лунали... автоматні черги. Чорний Піт уже давно блукає серед нас»* [6, с. 76]). Увіраження цього образу стає можливим завдяки історії нідерландця Люка. Оповідачів батько після звільнення з армії влаштується працювати звичайним охоронцем в компанію, босом якої і є цей іноземець. П'ятого грудня Люк організовує для працівників та їхніх родин захід, під час якого *«прибуває святий Миколай і його ватага»* [6, с. 85]. По суті, перед читачем постає справжнє дійство: в образі Сінтерклааса – нідерландець, а його помічниками (Чорними Пітами) є увесь склад охорони (і батько Тіми зокрема). Під час цього свята відбувається «сповідь» іноземця перед оповідачем: *«...щоразу, коли приходить цей день, мені знову н'ять. Чи сім»* [6, с. 87]; *«Святий Миколай приносить чемним дітям подарунки, а Чорний Піт – нечемним... покарання»* [6, с. 87]. Для Люка власний батько закарбувався в пам'яті як жорстока людина: *«...до мене приходив мій батько. У костюмі Чорного Піта. Щороку він приходив і казав, що я був маленьким паскудником і нікчемною»* [6, с. 89]; *«він приходив не просто з різками. Він приходив із чорним мішком. Щоразу він казав, що Чорний Піт забирає мене до Іспанії. Що я рік сидітиму в коморі. Аж допоки мій труп не перетвориться на кістки»* [6, с. 90]. Зауважимо, що чужа травматична історія дитинства викликає емпатію в Тіми, а з плином часу вже дорослий оповідач підсумовує: *«Того вечора Люк забрав у мене віру в диво»* [6, с. 95]. Художній простір оповідання доводить, що образ Чорного Піта набуває

багатозначного прочитання: це й символ жорстокості, і втраченого дитинства, ширше – зла, що не має кордонів. Наприкінці твору Тіма, уже доросла людина, зізнається: «*Чорний Піт був зі мною всі ці роки. Я боявся бути щасливим. Боявся відчувати. Боявся хоча б на щось зважитись. Боявся жити*» [6, с. 95]. Його фінальні репліки дуже показові й підкреслюють націленість на звільнення від влади страху, ширше – на дію: «*І якщо знайду корабель святого Миколая з вісьмома темними посталями, я ступлю на палубу й переверну там усе, шукаючи чорні клунки з викраденими дітьми. І дам їм усім свободу*» [6, с. 96].

У творі «Чорний Піт» наявний і різдвяний мотив, який, на нашу думку, набуває авторського прочитання. Особливістю композиції є те, що початкова та фінальна частини оповідання позначені однаково – нулем – і містять рефрен «*Те, що починалося на Різдво, Різдом має закінчитися*». Власне, Михедів образ-символ Різдва постає в неочікуваній конотації і співвідноситься з народженням / відродженням духу сім'ї Тіми. Це сталося саме під час святкування нідерландського дня святого Миколая – події, що консолідувала батька, матір та сина в епоху 90-х років: «*Перше Різдво нашої родини. Так ми його відтоді називаємо*» [6, с. 91]. Проте вже в дорослому житті оповідач дистанціюється від отчого дому, зізнаючись у власній безвідповідальності: «*Я боявся бачити, як старіють батьки. Боявся бачити, як слабшає Рем*» [6, с. 95]. Автор показує людину, що втратила певний морально-етичний компас. Проте оповідачів магнетизм можна пояснити тією відвертістю, щирістю зізнання у своїй неідеальності та готовністю до зміни.

Катализатором повторного об'єднання родини є болісна звістка, що помирає улюбленець – пес Рем. Так, з'являється мотив дороги. З одного боку, ідеться про те, що оповідач із батьком перевозить хворого собаку з дачі в квартиру. Долання цієї дистанції позначене відсутністю розмови, що влучно передає оксюморон «мовчазна сповідь». Очевидно, що рідним, але роз'єднаним людям є в чому зізнатися одне одному, але вони поки цього не роблять. Письменник підкреслює невідворотність смерті Рема, актуалізуючи згадку про Харона, що «*...везе ще живого пса зі світу живих до місця, де він знайде спокій*» [6, с. 93]. З іншого боку, образ дороги метафоризується і сприймається реципієнтом як Тімин шлях до себе. Вертикальний контекст оповідання прочитується через аллюзію на притчу про блудного сина. Символічність цього євангельського сюжету промовиста: вона демонструє каяття заблуканої людини. Михедів же оповідач поки не осповнює цього каяття, проте зізнається: «*Я ще не можу вибачитись перед ними, що так рідко з'являюся. І взагалі, не можу говорити*» [6, с. 94]. Але він перебуває на шляху до цього, про що влучно свідчить деталь обіймів як прояву невербальної комунікації: «*Обіймаю маму. Так дивно відчувати крихкість її тіла у своїх руках. Обіймаю тата. Він не пручається*» [6, с. 94]. Відновлення втраченого духовного зв'язку стає можливим за умови обопільного бажання: й оповідача, і його батьків. Це і є тим дивом для цієї сім'ї. У сильній позиції, наприкінці твору, автор в уста Тіми вкладає важливу сентенцію: «*Яким не був би час, яким не було б усе довкола, ми можемо бути щасливі. І якщо прийде Чорний Піт, то, сподіваюся, ми встигнемо подякувати за кожну мить тепла тим, хто поруч*» [6, с. 96].

Висновки й перспективи подальших пошуків. Таким чином, «Чорний Піт» засвідчив, що Олександр Михед художньо

осмислює буття української дитини в епоху тектонічних соціокультурних зсувів (90-ті роки XX століття). Невлаштованість означеної доби центрує морально-етичні та психологічні проблеми, що виникають у межах родини оповідача. Для письменника важливо показати дистанцію, що з'являється між рідними людьми, а також той шлях відновлення довіри та поваги одне до одного. Мотиви дитинства, травми, Чорного Піта, Різдва, дороги є провідними і сприяють кращому усвідомленню концепції означеного твору. Перспективу вбачаємо в дослідженні художнього світу оповідання Олександра Михеда «18, 17, 6, 3, 2, 2, 1», що увійшло до збірки «Українська сучасна проза: 25 найкращих оповідань» (2025).

Література:

1. Рудійко І. Ренесанс короткої прози: як і чому в укрліті (не)з'являються оповідання. URL: <https://surl.li/qxdebr> (дата звернення: 23.04.2026)
2. Агеева В. Антирелігія понтів: рецензія на книжку Олександра Михеда. URL: <https://surl.li/ybuoer> (дата звернення: 20.04.2026)
3. Підпригора С. Артбук «Мороки» О. Михеда: специфіка синтезу вербального та візуального образів. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2020. Вип. 14. С. 65–73. URL: https://doi.org/10.31812/world_lit.v14i0.3797
4. Мельник Н. Повість Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» як фольклорний метатекст. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія*. 2026. Вип. 1 (55). С. 108–114. URL: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2026.1.\(55\).108-114](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2026.1.(55).108-114)
5. Гребенюк Т. В. Спільний біль, війна й ідентичність: національна специфіка українського літературного метамодернізму. *Сучасні літературознавчі студії*. 2023. Вип. 20. С. 30–58. URL: <https://doi.org/10.32589/2411-3883.20.2023.293539>
6. Михед О. Чорний Піт. *Моє тихе Різдво* [Текст] : коротка проза. Львів : Видавництво Старого Лева, 2022. С. 69–96.

Romanova I. The main motifs in Oleksandr Mykhed's story «Black Pete»

Summary. This paper is devoted to the study of the main motifs in Oleksandr Mykhed's story «Black Pete». The motifs of childhood, trauma, Black Pete, Christmas, and the road are shown to contribute significantly to the artistic integrity of the work. Two chronological planes are shown to the reader. One of them is 1990s, when childhood of the narrator Tima takes place. Primary attention is focused on it. The other one is his adult life, limited to one day.

In our opinion, it is the motif of childhood that acquires special significance in the work under study. The author explores the narrator's complex emotional state, revealing that loneliness was a constant presence throughout his childhood. The disorder of the day brings into focus important moral, ethical, and psychological problems that arise within Tima's family. The author shows how distance arises between the narrator and the parents, whose social portrait is sparsely drawn. The street rather than the home becomes the space of childhood and adolescence. However, the situation changes at moment when the mother gives a puppy to Tima. Later, the already adult dog Rem became the family's friend, its guardian angel.

It is emphasized that the motif of Black Pete, mentioned in the title of the story, acquires conceptual significance. That folklore character is characteristic of the Dutch tradition and is actualized in the Ukrainian space of the 90s due to the story about the traumatic childhood of the foreigner Luke. Image of Black Pete symbolizes the cruelty of the father towards his own son, and in a broader sense appears as the embodiment

of evil. The shadow of Black Pete also accompanied Tima, because he was afraid to make a mistake, afraid to live his own way. However, at the end of the text, the narrator is ready to challenge this symbol of evil.

It has been observed that the Christmas motif in the analyzed work is read metaphorically and is correlated with the birth / rebirth of the spirit of Tima's family. The catalyst for the family's reunification is the painful news that the pet, Rem, is dying. The reference to Charon conveys the situation of approaching death. The narrator, together with his father, transports the pet from the country house to the apartment.

Overcoming this path is symbolic: the distance between relatives is finally reduced.

Key words: 1990s, childhood, trauma, Black Pete, Christmas, road.

Дата першого надходження статті до
видання: 24.04.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 14.05.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 26.05.2026